

EKSPERDIARVAMUSED

EKSPERDIARVAMUSTE UURINGU TAUST

Turu-uuringute AS tellis ettevõttelt Market Intelligence Caucasus uuringu, mis hõlmas oma töös inimõiguste teemaga kokku puutuvaid inimesi. Uuring oli mõeldud täiendama samateemalist küsitlust elanikkonna seas.

Uuringu eesmärgid olid järgmised:

- teha kindlaks, kuidas hindavad eksperdid inimõiguste praegust seisukorda Gruusias;
- saada ülevaade vabaühenduste, riigiasutuste, kõrgharidusasutuste ja meedia tegevusest inimõiguste tagamisel ja kajastamisel;
- uurida viimaste aastate muutusi ja tulevikuplaane inimõiguste vallas;
- selgitada välja ootused seaduste ajakohastamisele;
- koguda kommentaare ja selgitusi rahvastiku-uuringu tulemustele.

Uuringumaterjal koguti süvaintervjuude abil. Intervjueeriti 15 eksperti.

Intervjueeritavad valiti Turu-uuringute AS-i koostatud loendist. Vastanud esindasid järgmisi organisatsioone.

1. Vabaühendus Inimõiguste Haridus- ja Jälgimiskeskus
2. Vabaühendus Naiste Teabekeskus
3. Vabaühendus Edumeelne Foorum
4. Vabaühendus Identiteet
5. Vabaühendus Gruusia Transparency International (2 esindajat)
6. ELi projekt „Gruusia konstitutsioonikohtu toetamine”
7. Õigus- ja auditeerimisbüroo Rödl & Partner
8. Gruusia parlament (2 esindajat)
9. Ivane Džavahhišvili nimeline Thbilisi Riiklik Ülikool
10. Thbilisi Vabaülikool (2 esindajat)
11. Telekanal Tabula
12. Raadiokanal Imedi

Uuringus osalejatega kontakteeruti kõigepealt e-kirja teel. Iga osalejaga lepiti individuaalselt kokku konkreetne intervjuu aeg.

Intervjuud viidi läbi 16. novembrist 11. detsembrini 2014. Intervjuu keskmine kestus oli ligikaudu 45 minutit.

Kvalitatiivsele intervjuule omaselt ei saa tulemusi laiendada kõigile vabähendustele ega institutsioonidele, mis Gruusias inimõigustega tegelevad, kuid need annavad ülevaate vastanute arvamuste ja hinnangute spektrist.

Uurimistööle on lisatud süvaintervjuude juhend (vt 2. lisa).

EKSPERDIARVAMUSTE UURINGU TULEMUSED

1. INIMÕIGUSTE KAITSE KÕIGE PROBLEEMSEMAD VALDKONNAD GRUUSIAS

Allpool on esitatud inimõiguste kaitse vallas esinevate probleemide loetelu, mis on koostatud ekspertidega tehtud intervjuude põhjal. Hiljem, probleemvaldkondade analüüsi osas, on need jagatud kõige põletavamateks ja vähem probleemseteks valdkondadeks:

- laste õigused; hetkeolukord lastekodudes; lapskerjused tänavatel; lapsed kui koduvägivalla ohvrid;
- erioskustega koolitatud töötajad lastekodudes;
- õigus tervishoiule;
- töötajate õigused;
- probleemid karistussüsteemis;
- puuetega inimeste õigused ja vajalikud transpordivahendid;
- vanadekodude probleem;
- õigus usuvabadusele;
- omandiõigused;
- naiste õigused;
- sotsiaalsed õigused, sotsiaalne kindlustatus;

- etnilised vähemused (romad);
- usuvähemused: moslemid ja mitmesuguste ususektide liikmed;
- seksuaalvähemuste õigused;
- onupojapoliitika riigitöötajate seas;
- isikuandmete kaitse ja konfidentsiaalsus;
- juurdepääs haridusele;
- juurdepääs kohtusüsteemile;
- riigisiseste põgenike õigused.

2. GRUUSIA PRAEGUSE INIMÕIGUSTE OLUKORRA HINNANG JA INIMÕIGUSTE VALDKONNAD

2.1 Sotsiaalsed probleemid ja töötajate õigused

Sotsiaalsete õiguste seast on esile tõstetud töötajate õigusi. Selles valdkonnas oodatakse asjade seisuga parandamiseks valitsuse aktiivset panust. Ekspertid hindavad positiivselt 2014. aastal tehtud tööseaduse muudatusi, aga järjekindlalt väidetakse, et parandusi tuleks teha veel. Vaja on kontrolli tööseaduse rakendamise ja proportsionaalsuse ning selle tulevase täiendamise üle. 2014. aasta novembris-detsembris toimus raudteetöötajate streik, milles nõuti palgatõusu ja töötingimuste parandamist. Kahjuks kattus uuringu välitöö etapp streikidega ning pingelise graafiku tõttu ei õnnestunud meil ametiühingu esindajaid intervjuuerida. Tõsiasi, et raudteetöötajad alustasid streiki pärast tööseaduse vastuvõtmist, näitab selgelt, et seadust on vaja veel parandada. Uuringutega on tõestatud, et Gruusias rikutakse tööseadust peaaegu igas valdkonnas.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „*Esiteks ühiskondlik sfäär, siin on probleeme liigagi palju. Probleemid on enamalt jaolt seotud ühiskonna üldise olukorraga, sotsiaalsete õiguste tagamata jätmisega Gruusias, mis ei ole puhtalt valitsuse süü. Siiski on palju valdkondi, kus valitsus saaks teha paremat tööd. Näiteks võime võtta töötajate õigused, selles osas on möödunud kahe aasta jooksul palju ära tehtud, tööseadust on muudetud, aga Gruusia töötajad on ikkagi äärmiselt haavatavad. Tuleks luua institutsionaalsed mehhanismid, mis aitaksid töötajate õigusi ka tegelikkuses kaitsta.*”

- Meedia esindaja: „*Ma ei tea ühtegi inimest (ükskõik mis valdkonnas ta töötaks, kas avaliku teenistujana või rahvusvahelise organisatsiooni esindajana), kellel oleks natukegi vaba aega; kõigilt nõutakse täiskohaga töötamist ja seda ebapiisava palgaga. Mis puudutab töötasu, siis mõni võib ju väita, et see ongi tööjõu turuhind ja miks peaks keegi rohkem maksma; praegune olukord on ilmselgelt keeruline kogu riigis, aga inimõigus on töötada väärikalt ja seda õigust ei tohi rikkuda.*”
- Vabaihenduse esindaja: „*Möödunud kahe aasta jooksul on Satšhere ja Kazrethi töötajad korduvalt streikinud, neil puuduvad igasugused tööalased tagatised, neil puudub kaitse, kontroll nendeni ei ulatu ning neile pole tagatud isegi põhilisi elamistingimusi ega eluviisi. Sama võib öelda arstiabiõiguse kohta; kui on näha, et tehas julmas kapitalistlikus süsteemis ei toimi nii, nagu peaks, kui enamik töolistest on haigestunud kopsuvähki või on märke selle kohta, peab valitsus tagama tervishoiuteenused. Seda on näha Kazrethis, kus vähijuhtumid on valdavad.*”
- Vabaihenduse esindaja: „*On ilmne, et sotsiaalsed õigused on Gruusias murekohaks ja riik peaks andma inimestele maksimaalsed garantiid. Kui tänapäeva tehasetöölisi eksploateeritakse samal moel kui 19. sajandil, tuleb nende olukorda parandada ja valitsus peab valvama, et keegi töötajaid ei väärkohtleks.*”

2.2 Õigus usuvabadusele ja usuvähemused

Õigust usuvabadusele rikutakse sageli koolides laste puhul. Rääkisime mitme vabaihenduse ekspertide ja haridussfääri töötajatega.

- Kõrgharidusasutuse esindaja: „*Esineb probleeme usuvabaduse õigusega, näiteks valitsusvälised organisatsioonid ja ombudsman on väitnud, et riigikoolides on olukord (seoses indoktrinatsiooniga) problemaatiline, sest õpetajad püüavad usuvähemustesse kuuluvaid õpilasi mõjustada või häbistada.*”
- Vabaihenduse esindaja: „*Kõigepealt arvan, et inimõiguste õpetamisele peaks tähelepanu pöörama juba lasteaias, sest see parandaks kodanike teadlikkust ja arendaks ühiskonnaelus osalemise soovi juba lapsest saadik. Väga oluline on koolitada õpetajaid, kuna*

koolides toimuv muude kui õigeusku järgivate õpilaste usuline indoktrinatsioon, ahistamine, väärkohtlemine ja häbistamine on lubamatu, aga kahjuks ei reageeri sellele ei koolid ega ühiskond.”

Leiti, et usuvähemuste õigusi eiratakse, kui nad ei saa järgida oma usukombeid, palvetada pühakodades ega omandada koolis korralikku haridust.

- Vabaihenduse esindaja: *„Näiteks moslemitest adžaaridel ei ole tegelikult luba eksisteerida, ehitada pühakodasid ja teenida vabalt oma jumalat.”*

2.3 Omandiõigused

Käsitleti ka **omandiõigusi**, kuid need ei jõudnud kõige suuremate rikkumiste loetellu. Vastanud täheldasid viimastel aastatel muutusi paremuse suunas ning pidasid edusammude põhjuseks 2012. aasta valitsusevahetust.

- Kõrgharidusasutuse esindaja: *„On veel üks probleem, seda õigust on juba aastaid rikutud – nimelt omandiõigust, siiani leidub inimesi, kes nõuavad enda omandiõiguste ennistamist, kuid seni ei ole seda suudetud teha.”*
- Vabaihenduse esindaja: *„Suurel osal juhtudel ei ole kodanikel õnnestunud eraomandit registreerida; teistel juhtudel on eraomand inimestelt kas seaduslikult või ebaseaduslikult käest võetud. See probleem eksisteeris vanasti ja eksisteerib osaliselt siiani. ”*

Intervjuude käigus toodi selgelt välja **moslemitele** pakutavat vähest kaitset.

- Vabaihenduse esindaja: *„Usuvähemuste poole pealt on viimastel aastatel registreeritud mitu rikkumist seoses moslemite õigustega. See sai alguse 2012. aastal, kui Lantšhuthi piirkonnas Nigvziani külas leidis oktoobris aset esimene juhtum. Järgmine juhtum on samuti teada Nigvzianist seoses pühakodadega; hiljem juhtus see Thethri Tskaro piirkonnas Tsintskaros, siis Kahhethis Dedophlistskaros ja Samthatskaros, kus olukord halvenes niivõrd, et moslemeid rünnati füüsiliselt ja nad olid sunnitud piirkonnast lahkuma. Khobulethis toimus intsident, kus kooli uksele kinnitati veristatud siga, ja lõpetuseks juhtum Mohhes, kus komisjoni loomine on edasi lükkunud.”*

Nagu varem mainitud, **diskrimineerivad õigusnormid teisi usundeid** peale õigeusu.

- Kõrgharidusasutuse esindaja: „*Kui vaatame diskrimineerivaid õigusakte, võib nimetada mitut, näiteks maksustamiseeskirjad, mille järgi on õigeusu kirikul palju enam privileege, pealegi on ainult õigeusu kirikul lubatud riigilt maad osta.*”

2.4 Naiste õigused

Naiste õigusi mainiti teiste seas kui ühte põletavamamat probleemi. Korduvalt märgiti, et sageli ei tunnista Gruusia ühiskond naiste õiguste rikkumist, hoolimata vastupidise statistika olemasolust. Probleem püsib nii õigusnormides kui ka üldiselt ühiskonnas.

- Vabauhenduse esindaja: „*Paljud on teadlikud mõrvatud naiste suurest arvust, mis on ilmselgelt tragöödia. Traditsiooniliselt ei loeta seda riigis probleemiks ja inimesed küsivad, kus siin diskrimineerimine on. Hoolimata levinud uskumusest leidub ahistamist ja diskrimineerimist igal sammul, mida tõestavad ka uurimused näiteks erinevast palgast, mida naised ja mehed saavad sarnase väljaõppe või ametikoha eest. Mõrvastatistika ja politsei ebapädeva reageerimise statistika on murettekitav, mis on minu jaoks samuti problemaatiline. Isegi kui me jätame mõrvastatistika iseenesest kõrvale, jääb probleem alles seadusandlusesse, mis ei tegele piisavalt koduvägivalla, füüsilise ründamise ja tänaval ahistamisega, näiteks seksuaalse sisuga märkuste tegemisega, mis ei ole meie riigis isegi karistatav.*”
- Vabauhenduse esindaja: „*Naiste õiguste vaatenurgast tuleb teha ränka tööd seaduslike alustega, näiteks puuduvad varjupaigad, mõrvade arv on suur. Siseministerium peab pühendama enam aega lahenduste leidmisele.*”

Naiste õiguste raames tõsteti eelkõige esile **naiste töötamise õigust**. Probleemiks peeti emapuhkust ja lapsetoetusi, mille vähesus või puudus on loonud suure hulga koduseid naisi, samas püsivad probleemid lasteaedadega. Naised tõrjutakse ühiskonnaelust välja ja neid sunnitakse laste eest hoolt kandma.

- Vabauhenduse esindaja: „*Naiste õigused on seotud töötajate õigustega. On ilmselge, et töötajate õigustest ei hoolita, aga naiste kui tööjõu küsimus on eriti*

raske. Hüvitised ja lapsehooldustoetus on viimastel aastatel kasvanud, mis on tervitatav, kuid riigi ja tööandja rahaline abi on ikkagi piiratud. Diskrimineerimist esineb nii töölevõtmis- kui edutamisprotsessis, aga enamikul juhtudel on naised töömaailmast ja tööjõust täiesti kõrvale jäetud, sest neil ei ole kuhugi lapsi jätta. Siinkohal on oluline ära märkida, et lasteaiasüsteem on puudulik. Gruusia lasteaiad on tasuta, mis ühest küljest tundub kergendusena, aga teisest küljest on see põhjustanud lasteaedade puuduse, näiteks Thbilisis ei vasta pakkumine üldse nõudlusele. See on tõsine probleem, mis ei anna naistele võimalust kodust lahkuda ja tööturule tulla. Töötamine ja sõltumatu sissetulek määravad ära iseseisvuse teisteski sfäärides. ”

- Vabauhenduse esindaja: „*Mind isiklikult kui inimest ja naisterahvast häirib seadustega seoses kaks asja. Koduvägivalda eiratakse, kuigi sellega tuleks tegeleda. Politseinikud peavad teadma oma õigusi ja kohustusi, sest praegu paistab nii, et kui just ei toimu tapmist, siis füüsiline vägivald isegi raseda naise vastu ei vii kedagi vanglasse.*”

2.5 Etnilised vähemused

Romasid on nimetatud kui üht kõige haavatavamat rahvusrühma, kuid vabauhendustel on mitmel põhjusel nendega keeruline tegeleda.

- Vabauhenduse esindaja: „*Romad on väga haavatavad, sest nendega on raske töötada.*”

2.6 Seksuaalvähemuste õigused

Intervjuudest selgus seksuaalvähemuste õiguste väga halb olukord Gruusias. Vastanud viitasid sageli 2012. aasta 17. maile, mil LGBT-kogukonna esindajad korraldasid meeleavalduse vähemuste õiguste kaitseks. Üritusel tekkis konflikt Gruusia kiriku liikmete (vaimulike ja koguduseliikmete) ning meeleavaldajate vahel. Kiriku esindajad ründasid seksuaalvähemusi ja süüdistasid neid valede väärtuste propageerimises. Vahejuhtum arenes edasi füüsilisteks rünnakuteks ja miitingu jooksul sai mitu osalejat vigastada. Juhtum sai suure vastukaja osaliseks ka avalikkuse seas. Ajakirjandus on seda küsimust laialdaselt käsitlenud ning meeleavalduse tulemusel sekkusid küsimusse mitu vabauhendust ja juristi.

Seksuaalvähemuste õiguste rikkumistest rääkides tegi vastanuid murelikuks tõsiasi, et füüsilise ja verbaalse väärkohtlemise allikaks ei ole ainult ühiskonnaliikmed, vaid ka korrakaitsjad. Ühe vastanu sõnul **rikub politsei ise** seksuaalvähemuste õigusi ja seetõttu on inimestest, kes peaksid diskrimineerimise vastu võitlema, saanud ise diskrimineerijad.

- Vabaihenduse esindaja: „*Jah, ma suhtlen juristidega nii riigiasutustest kui ka valitsusvälistest organisatsioonidest ja mind lausa šokeeris, kui vähesed on nende teadmised inimõigustest ja kui vähe nad neid austavad, ja tegemist on ometi inimestega, kes peavad neid õigusi kohtus kaitsma. Sama võib öelda ka 17. mai kohta, paljud on väitnud, et seksuaalvähemuste esindajaid ei oleks tohtinud peksta ega tappa, aga samad inimesed on väljendanud näiteks järgmisi seisukohti: „Mida nad sealt tänavalt otsisid, kui nad ei plaaninud tüli tekitada, nad oleks pidanud jääma oma kogunemiskohtadesse, keegi ei tungiks nende isiklikku ruumi,“ ja nii edasi. Ja sellised seisukohad on pärit juristide ja inimõiguste kaitsjate suust, mis oli minu jaoks täielik šokk ja üllatus. Vabaihenduste liikmed ei tule lihtsalt „kusagilt“. Need inimesed on pärit meie ühiskonnast, samadest ülikoolidest, nad on samade väärtushoiakutega. Loomulikult ei väida ma, et kõik on ühe vitsaga löödud, leidub inimesi, kelle jaoks väärikus ja vooruslikkus on olulised, aga kui vaadata üldist massi, siis mul ei ole selle vastu erilist lugupidamist. ”*
- Vabaihenduse esindaja: „*Korraldusorganid ei reageeri asjakohaselt, sest paljudel juhtudel puudub neil vajalik pädevus ja nad ei suuda isegi probleemi tuvastada; ka nemad on osa enamusest ja väljendavad nendes küsimustes oma subjektiivset seisukohta, mille tõttu kannatavadki teatud inimesed diskrimineerimise all. ”*

2.7 Isikuandmete kaitse ja konfidentsiaalsus

- Vabaihenduse esindaja: „*Mis puudutab isikuandmete kaitset, siis on vastu võetud seadus telefonide pealtkuulamise kohta, aga seadusandluses on jätkuvalt palju lünki. Siseministeriumil on võimalik neile antud võimu kuritarvitada – inimesi ebaseaduslikult pealt kuulata ja hankida sel moel nende kohta isiklikku teavet. See on tõsine probleem ja üks peamisi teemasid, millele meie organisatsioon praegu keskendub. ”*

2.8 Laste õigused

Lapskerjused on Gruusia ühiskonnas tõsine probleem. Riigil puuduvad asjakohased asutused, mehhanismid ja isegi nägemus selle probleemi lahendamiseks.

- Vabauhenduse esindaja: „*Laste õiguste vallas on praegu olukord selline, et vanemad sunnivad lapsi kerjama ja sageli tehakse seda mitmesuguste mõjuainete abiga. Praegu ei saa selliseid vanemaid kuidagi mõjutada, näiteks vanemlike õiguste äravõtmisega, või lapsi muul moel päästa.*”
- Vabauhenduse esindaja: „*Esiteks ei ole selliste laste jaoks turvakodusid, üks kunagi oli, aga see on tegevuse lõpetanud. Lastekodudesse dokumentideta lapsi ei võeta, ehkki enamikul lastel paberid puuduvad, ja seega paistab, et valitsusel ei ole asjakohaseid mehhanisme.*”

2.9 Eriuskustega koolitatud töötajad lastekodudes

- Vabauhenduse esindaja: „*Ombudsmani büroo korraldas monitooringu ja ma olen ise end selliste juhtumitega kursis hoidnud. Pärast niinimetatud pere-tüüpi lastekodude loomist on elamisvõimaluste olukord märgatavalt paranenud, aga väljaõppinud töötajatega on probleem – töötajatel pole vajalikku koolitust ega haridust. Asjakohase väljaõppe vajadus tekib eriti sellistel puhkudel, kui lapsed vajavad erikohtlemist.*”

Vajadus kaitsta laste õigusi paistab eriti silma maapiirkondades, kus võib välja tuua järgmised konkreetsed murekohad:

- laste tööjõuna ärakasutamine vanemate poolt
 - laste õigusi kohtuda pärast lahtutust mõlema vanemaga
 - liiga varane abiellumine, mille puhul eriti tüdrukud ei jõua saada piisavalt haridust
 - tütarlaste sundabielud
- Vabauhenduse esindaja: „*On esinenud sundabielu juhtumeid, kus vanemad on tütreid vahetanud lammaste või muude kinkide vastu ja ajanud oma lapsed seetõttu enesetappu tegema.*”

Poisid on sunnitud juba **noores eas alustama raske füüsilise tööga** ega saa seetõttu sageli piisavalt kooliharidust. Ei vanemad ega lapsed mõista, et sellised juhtumid on laste õiguste jämedad rikkumised.

- Vabauhenduse esindaja: „*Kui poisid pannakse noores eas füüsilist tööd tegema, ei võta vanemad seda kui rikkumist, vaid lihtsalt kui võimalust perekonna rahalise stabiilsuse tagamiseks.*”

3. PÕHJUSED – KUS PEITUVAD PROBLEEMIDE JUURED?

3.1 Puudulikud seadused (seoses naiste õigustega)

- Vabauhenduse esindaja: „*Naiste Teabekeskus: kahjuks leidub inimesi, kelle õigused ei ole eri põhjustel piisavalt kaitstud. Üks põhjusi võib olla see, et puuduvad võimalused ametlike meetmete täiustamiseks ja probleemid püsivad ka seadustes endis, näiteks võib üheks takistavaks asjaoluks olla riiklike tegevuskavade rakendamiseks eelarve puudumine.*”

Peale seaduste täiustamise vajaduse on probleeme ka institutsionaalsel tasandil. Tundub, et õigusnorme ei kohandata tegelikkusega ja need on väga jäigad. Murekohad on ühiskonna vähene teadlikkus, sallimatus ja haavatavate rühmade vastu empaatia puudumine.

- Vabauhenduse esindaja: „*Naiste Teabekeskus: isegi kui seadused oleksid täiuslikud, oleks nende rakendamine keeruline. Siin kerkib kaks probleemi: üks on institutsioonidevaheline koostöö ja teine avalikkuse teadlikkus. On juhtunud, et soopõhiste juhtumitega vahetult töötavad inimesed, näiteks politseiametnikud, kes peavad ohvriga tegelema, on hinnanud olukorda ebaadekvaatselt.*”

3.2 Usuinstitutsioonide mõjuvõim

Suur osa vastanutest nimetas kirikutegelaste mõjuvõimu ühiskonna käitumisele. Kiriku ideoloogia diskrimineerib väidetavalt vähemusi. Seda eeldust toetab 17. mai meelevaldusel toimunu, kus vaimulike käitumist tuuakse argumendina toetuseks väitele, et kiriku esindajad pooldavad vägivalda ja diskrimineerimist.

- Vabauhenduse esindaja: „*Esiteks, kõige mõjuvõimsam institutsioon riigis on kirik, mis on kahjuks inimeste väärtushoiakute ja vooruste ning naiste õiguste suhtes väga jäigal seisukohal. Kõik, mida kirikus räägitakse ja jutlustatakse, on sulatõde. Peamine on suhtumine, et mees on perekonnapea, et mehe ees tuleb kummardada ja nii edasi. Kirik oleks üks tõhusamaid harimise ja teadlikkuse suurendamise vahendeid, kuid meie kirik pole selleks mitte mingisugust huvi ega valmidust üles näidanud. Kui enamus riigis on usklikud ja sa tahad saavutada edu, pead tõestama risti vastupidist sellele, mida kirikus räägitakse.*”

3.3 Riigi poliitika

Seoses eelnevalt mainitud 17. mai meeleavaldusega ütles üks ekspertidest, et juhtunu põhjused on riigi hoiak ja **tugev side valitsusringkondade ja õigeusu kiriku vahel**. Riigi soov seda sidet hoida tekitab pretsedente, kus vähemuste õiguste rikkujad jäävad karistuseeta, sest nende käitumisel on õigeusklik taust.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „Nii palju kui mäletan, sätestab kriminaalseadustiku artikkel 53 „raskendavad asjaolud”, aga küsimus on selles, kas neid reaalselt rakendatakse või mitte. Ja seda ei tehta! Viimase viie aasta jooksul on aset leidnud viis selget usulist konflikti, millest on kirjutanud eri institutsioonid, rahvusvahelised ja kohalikud organisatsioonid, sealhulgas ombudsmani büroo ... On olnud viis selget usukonflikti juhtumit, usust põhjustatud vägivallaakti, aga asjaomastelt instantsidelt ei järgnenud mingisugust reageeringut. Pole olnud mingeid tulemusi, hoolimata sellest, et tegemist oli ilmselgelt vägivallast kantud tegevusega, nagu juhtus 17. mai meeleavaldusel; selline reageering ei oleks ainult reaktsioon toimunud sündmustele, vaid ka ennetusmeede. Miks me karistame, milline on fikseeritud arusaam karistusest? Me karistame selleks, et keegi teine samasugust kuritegu korda ei saadaks, ja kui me ei karista, siis ei ole võimalik potentsiaalseid tulevasi kuritegusid ennetada.”
- Vabariigikogu esindaja: „Valitsus püüab sidemeid õigeusu kirikuga tugevdada ja luua mitte demokraatlikku riiki, vaid õigeusu riiki, kus inimõigused on vähemuste õiguste näol ohus. Mitte kedagi, mitte ühtki riigiametnikku ega eraisikut ei ole pärast 17. mai demonstratsiooni laialiajamist karistatud, hoolimata sellest, et toimus vandaalitsemine; mitte kedagi ei ole vastutusele võetud sea üleslöömise eest, samas kui juba eravaldusesse sisenemist loetakse kuriteoks; mitte kedagi ei ole karistatud selle eest, et moslemitel ei ole lubatud Nigvzianis palvetada; mitte kedagi ei ole karistatud selle eest, et moslemite pühakoda rüüstati ja seal olevad kirjateosed õue loobiti.”
- Vabariigikogu esindaja: „Riik peab seadused ühtlustama rahvusvaheliste normidega. Tuleb teha kõik võimalik riigi ilmalikustamiseks. Praegu toimub aga just vastupidine. Usurituaalide läbiviimine koolides, ususümbolite kasutamine riigiasutustes – see ohustab riigi ilmalikkust.”

3.4 Ühiskonna madal haridustase ja stereotüüpsed hoiakud

Üheks murekohaks peetakse õigust haridusele. Nagu eespool mainitud, ei ole valitsus huvitatud sellest, et rohkem inimesi saaksid kvaliteetse hariduse, õpiksid kriitiliselt mõtlema ja omandaksid selge nägemuse asjade tegelikust seisukorrast. Enamik vastanutest pidas puudujääke hariduses põhjuseks, miks vähemuste õigusi rikutakse ja neid diskrimineeritakse.

- Vabaihenduse esindaja: „*Varem, kui ma töötasin õpetajana, ja praegugi veel hämmastab mind kriitilise mõtlemisvõime puudumine. Kui sa ei kasuta kriitilist mõtlemist, ei küsi küsimusi, vaid noogutad iga kord kaasa, siis mis õigustest me saame üldse rääkida? Sa lihtsalt nõustud, et kõik, mis sulle räägitakse, on tõde.*”

Pädevuse ja hariduse puudumist on seostatud ka nõuetekohase ja õiglase seadusandliku baasi puudustega. Probleemiks on **seadusandjate endi kvalifikatsioon ja haridustase**.

- Vabaihenduse esindaja: „*Vaadeldes asju õiguslikust aspektist, siis mõni asi liigub edasi, midagi parandatakse, aga sageli tehakse ka möödalaskmisi. See tuleneb asjaolust, et seadusandjatel, kes seadusi koostavad, ei ole korralikku haridust. Aga seda küsimust pole üldse tõstatatudki.*”

Haridussfääris ei räägita ainult juurdepääsust korralikule haridusele, vaid ka hariduse üldisest viletsast tasemest. On leitud, et paljud õpilased puutuvad koolis kokku **õpetajatepoolse arvamuse muutmisega**.

- Vabaihenduse esindaja: „*Õpetajad ei ole erapooletud ja õpetavad, et moslemid on ajalooliselt Gruusia vaenlased olnud, venelased aga mitte. Sellised zombidest kooliõpetajad õpetavad lapsi pimesi järgima ja juurutavad neis valesid hoiakuid.*”
- Kõrgharidusasutuse esindaja: „*Kui õpilased meie kooli jõuavad, mõtlevad nad esimesel aastal teatud teemadel puhtalt dogmades. Toon lihtsa näite – ütleme, et koolis õpetatakse lastele, et kristlus on ainus õige religioon ja isegi usuvähemustelt nõutakse palvetamist. On täiesti mõttetu arutada, kuidas sellised õpilased pärast kooli läbimist käituma hakkavad. Koolide üks suuremaid probleeme on kodanikuhariduse puudulikkus. Tegelikuses puuduvad vastava väljaõppega töötajad, kes võiksid seda lastele õpetada.*”

- Vabähenduse esindaja: „*Küsimus on olemasolevas materjalis. Mitte ainult kodanikuosalust käsitlevas kirjanduses, vaid kõik õpikud juurutavad alateadlikult lastes valesid stereotüüpe. Selle kohta tehti Gruusias suurepärase uuring.*”
- Vabähenduse esindaja: „*Õpetajad kipuvad aktiivselt enda usulisi veendumusi lastele peale suruma. Näiteks Thbilisis on märkimisväärne hulk eri usulise või etnilise taustaga lapsi, kellele avaldatakse seetõttu survet; see võib omakorda kaasa tuua võimaluse, et need õpilased ei samastu vabatahtlikult Gruusia riiklike institutsioonidega.*”

Tunnistatakse probleemi **kõrgharidusasutuste** õppejõudude kvalifikatsiooni ja õppemeetoditega.

- Kõrgharidusasutuse esindaja: „*Inimõiguste õpetamisele ei ole ühtset lähenemisviisi. Oleme korraldanud suvekoole ja ma olen suhelnud eri ülikoolidest pärit tudengitega; oktoobris tegin intervjuusid, et valida 60 kohalviibija seast 30 kandidaati, ja tekkis mitu probleemi. Esiteks, kui me õpetame põhiseadust ja konkreetsemalt selle teist peatükki, siis inimõigusi ei defineerita, seda terminit mainitakse, aga selle katvust ega sisu ei selgitata. Teiseks, noortele ei õpetata konstitutsioonikohtu ega riigikohtu otsuseid. Selle tagajärjeks on tudengid, kes lõpetavad ülikooli, aga ei oska konkreetset õigust defineerida; nad teavad, et on olemas usuvabadus, aga ei tea, mida see hõlmab.*”

Madalat haridustaset seostatakse sellega, et inimestel on sageli **keeruline ära tunda, millal inimõigusi rikutakse**, mis tuli välja ka kvantitatiivsest andmete analüüsist.

- Vabähenduse esindaja: „*Haridussfääris ei näe üksikisikud, millal nende õigusi eiratakse.*”

Ekspertide hinnangul tuleb hariduse vallas veelgi suuremat tööd teha **Gruusia maapiirkondade elanikega**, sest nende haridustase on veel madalam ja vajadus hea hariduse järele suurem.

- Vabähenduse esindaja: „*Ma pean väga oluliseks, et teave liiguks ka pealinna piirest väljapoole, olgu siis tegemist naiste õiguste või muude*

küsimustega. Maal elavatel inimestel peaks olema teabele parem ligipääs, et neil oleks rohkema üle järele mõelda ja et eriti maal saaks rohkem midagi ära teha. Kui inimestel ei ole infot või haridust, kaovad usk ja lootus. Ma arvan, et teadmised ja haridus on maapiirkondade jaoks äärmiselt vajalikud.”

4. VÕRDLUS EUROOPA LIIDU JA NAABERRIIKIDEGA

Kui Gruusiat võrreldakse teiste riikidega, on vastanute vaated üsna selged: Gruusia jääb ELi liikmesriikidest sotsiaalsete õiguste tagamises kaugemale maha. Tänu juba aastaid tagasi kehtestatud demokraatlikele põhimõtetele on liidumaades välja kujunenud tugev sotsiaalne olukord, mis toimib inimõiguste kaitse tagatisena. Naaberriikidega võrreldes on Gruusial mitmes valdkonnas – näiteks karistussüsteem, kogunemisvabadus jms – edumaa. Teadaolevalt allkirjastas Gruusia 27. juunil 2014 assotsieerimislepingu, mis näitab selgelt riigi valitud liikumissuunda.

- Vabaihenduse esindaja: *„Oleme paremas seisus kui naaberriigid, näiteks kehtestatakse nüüd kõrgemal tasemel emapuhkus, aga inimõiguste seisukohast ei võrdleks ma isegi Gruusiat Aserbaidžaaniga. ELis hoolitsetakse naiste, laste ja töötajate õiguste eest mitmel viisil. ELil ei ole niinimetatud ühtseid/ühtlustatud norme. Näiteks Prantsusmaal toetatakse eriti lapsi. Pea sünnist saadik vastutab riik laste eest, pakutakse tasuta lasteaedu, kuhu saab jätta juba kahekuuseid lapsi, kelle eest seal korralikult hooldust kantakse, kui emad töötavad. Ka tervishoid on Prantsusmaal väga kõrgel tasemel. Naaberriigis Saksamaal, mis on samuti väga edukas ja arenenud riik, on edumeelne maksusüsteem ning tugev sotsiaalse vastutuse tunne laste ja naiste suhtes, kuigi seal ei tehta nende heaks nii palju kui Prantsusmaal. Põhjamaades on hoopis teistsugune süsteem, mistõttu on neid riike võimatu võrrelda. Gruusia jääb enamikust ELi liikmesmaadest selgelt maha.”*
- Vabaihenduse esindaja: *„Üks kõige sagedamini eiratud naiste õigusi Gruusias on naiste õigus poliitikas osaleda. Gruusia käes on naiste riigivalitsemisse kaasatuses maailma 110. koht. See on väga halb näitaja. Kui me võrdleme tulemust ELi liikmesriikidega, on Gruusia jälle kaugel maas ja meie organisatsioon püüab olukorda parandada.”*

Üks peamisi tegureid, mis Gruusiat teistest Euroopa riikidest eristab, on kodanikuaktiivsus – valitsuse otsustusprotsessi ja kodanike osalusvalmiduse seotus. Gruusia probleem on, et valitsusjõud ja riigi esindajad ei tunne kodanike ees mingit vastutust, kodanikud jälle ei kipu aktiivselt enda õiguste ja huvide eest seisma.

- Vabaihenduse esindaja: „*Rääkides demokraatiast, kui me vaatame, mil määral arvestatakse ühiskondlike huvidega ja millised on ühiskonna võimalused valitsust mõjutada, näeme ELi riikide ja Gruusia vahel suuri kääre. Mitu Gruusias aset leidnud sündmust oleks ELi liikmesriikides põhjustanud tohutu skandaali, millele oleks võinud järgneda lausa valitsusevahetus või mõne erakonna silmapiirilt kadumine, aga meie ei ole veel jõudnud sellele tasemele, kus võimuesindajate vastutus kahtluse alla seatakse.*”
- Kõrgharidusametuse esindaja: „*Puudub kodanike osalus, inimesed ei tunne vastutust koos valitsusega inimõiguste kaitse või seda toetavate meetmete rakendamise nimel tegutsemise eest. Inimesed ei pea inimõiguste rikkumist isiklikuks küsimuseks, suuremal jaol juhtudest ei huvita neid inimõiguste rikkumised, kui need just neid endid ei puuduta. Näiteks koduvägivald, õigus usuvabadusele, võõravihast kantud märkused LGBT-kogukonna suunas, inimeste piinamine ja ebainimlik kohtlemine jms.*”

Kodanikuaktiivsuse poolest jääb Gruusia, nagu eespool märgitud, tunduvalt maha teistest Euroopa riikidest, aga naaberriikidega võrreldes on lugu teine. Ühe vastanu sõnul esineb Gruusias kodanikuaktiivsust rohkem kui naaberriikides Armeenias ja Aserbaidžaanis ning selleks on riigisiseseid objektiivsed põhjused.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „*Oluline on see, et kodanikuaktiivsus on Gruusias palju tugevam kui naaberriikides Armeenias ja Aserbaidžaanis. Aserbaidžaanis pole see üldse lubatud, Armeenias suhtutakse sellesse nihilistlikult. Gruusia seis on parem, sest Gruusia ühiskond ja opositsioonijõud on tugevad ning kui valitsus eksib, on üsna tavaline, et neid „nõelatakse” ja paljastatakse probleemid, millest võiks muidu olla lihtne mööda vaadata.*”

Samuti märgiti, et Armeenias on tugev naisõigusliikumine, millest Gruusia võiks eeskuju võtta.

- Vabaihenduse esindaja: „Armeenias püüti hiljuti lühendada lapsehoolduspuhkuse kestust ja vähendada toetust, aga sellele järgnes rahva suur pahameel. Protestide ja avalike ülesastumistega saavutas ühiskond oma eesmärgi ning valitsus otsustas tagasi astuda. Tehud on mitu muudatust, millest tasub õppust võtta. Gruusiast ei tule mulle midagi samalaadset meelde.”

Aserbaidžaaniga võrreldes toodi välja, et Gruusias on parem olukord sõnavabaduse vallas – Aserbaidžaanis on see valitseva režiimi tõttu rohkem piiratud. Korduvalt märgiti, et riik ei riku sõnavabaduse kasutamise õigust. Ekspertide väitel on Gruusias paremad lood ka koduvägivalda ja naiste vastu suunatud vägivallaga. Aserbaidžaanis on inimõigustega tegelevad vabaihendused oma tegevuses üsna piiratud ja on esinenud isegi juhtumeid, kus vabaihenduste esindajaid on kinni peetud. Gruusia eeliseks Armeenia ja Aserbaidžaanis ees on see, et koduvägivalda käsitlevad seadused annavad vabaihendustele rohkem võimalusi selles valdkonnas tegutseda.

- Vabaihenduse esindaja: „Aserbaidžaan on äärmuslik näide, selle puhul on tegemist autoritaarse riigikorraga, seal puuduvad sõnavabadus ja õigus eraelu puutumatusel. Vastanduvate poliitiliste vaadete pärast võib üsna kergesti vanglasse sattuda.”
- Vabaihenduse esindaja: „Gruusia on palju edumeelsem. Kui meie regiooni võrrelda, siis koduvägivald ja perekonnaprobleemid on üsna sarnased, mõlemas riigis on need, näiteks varane abiellumine, tabuteemad, aga Aserbaidžaanis ei ole, nii palju kui ma tean, inimõiguste organisatsioonidel nii palju vabadust. On juhtunud, et inimõiguste alal töötavaid inimesi, sealhulgas naisi, on kinni peetud. Seetõttu ei ole nende olukord Gruusiaga võrreldav, sest see on tunduvalt raskem. Aserbaidžaanis ja Armeenias ei ole koduvägivalda käsitlevat seadust, ehkki sellest on juba pikalt räägitud. Meil aga võeti selline seadus vastu juba 2006. aastal. Pärast seda on töötatud selle paremaks tegemise ja rakendamise nimel, Armeenial ja Aserbaidžaanil tuleb see tee alles jalge alla võtta. Seega ma tõesti usun, et meie riigi lähenemisviis on parem ja koostöö riigiasutustega tõhusam.”
- Parlamendiliige: „Ma arvan, et poliitiline vabadus on meil palju kõrgemal tasemel kui naabermaades, sama võib öelda sõna- ja ajakirjandusvabaduse kohta, mis on Gruusias samuti üsna kõrgel tasemel.”

Vastanute sõnul on Armeenias ja Aserbaidžaanis tunduvalt kehvemas olukorras ka **seksuaalvähemuste õiguste kaitse**. Tundub, et nii kultuuriline kui ka usuline mõju on neis riikides palju tuntavam kui Gruusias.

- Vabaihenduse esindaja: „Nii Armeenia kui ka Aserbaidžaan on riigid, kus LGBT-inimeste õigusi kaitstakse vähem kui Gruusias ja sageli tulevad inimesed siia varjupaika otsima. Hiljuti puutusin kokku ühe juhtumiga, kus osutus täiesti mõeldamatuks registreerida LGBT-organisatsioon. Nii kultuur kui ka religioon on väga mõjukad ja võib kindlalt väita, et Aserbaidžaan jääb selles osas kaugemale maha. Sama võiks öelda Armeenia kohta, kus selline liikumine on hajutatud ja tegutseb põranda all.”

5. MUUTUSED VIIMASTEL AASTATEL

5.1 Muudatused õigusaktides

7. mai 2012. aasta meeleavalduse tulemusel võeti Gruusias vastu **diskrimineerimisvastane seadus**. Seaduse väidetav eesmärk oli tagada 17. mail aset leidnuga sarnaste ja muude diskrimineerimisjuhtude ärahoidmine. Seaduse vastuvõtmisele järgnes positiivne vastukaja, aga nagu ütleb üks ekspertidest, ei ole seadus ideaalne.

- Vabaihenduse esindaja: „Mitu argumenti tõestavad diskrimineerimisvastase seaduse vajalikkust. See seadus on kehtetu, see on ühiskonnas hirmu külvanud, see on tuhandeid häbimärganud, aga kui vaadata õigusakti ennast, siis võib vabalt väita, et see ei ole tegelikult suurt midagi. Mingit hüvitist ei ole määratud, kokkulepe kirikuga püsib ja riigis valitseb taas rahu. On väga oluline, et seaduses selliseid asju ei oleks.”

Ekspertide väitel võib täheldada muutusi naiste õiguste kaitse vallas, vähemalt on teema avalikkuse teadvusse jõudnud. Sellele on kaasa aidanud koduvägivalda käsitleva seaduse koostamine, **terminite määratlemine** ja ajakirjanduse toetav roll.

- Vabaihenduse esindaja: „Kui mainida konkreetseid muutusi, siis üheks neist on see, et sugude õigused ei võrdu enam feminismiga. Pärast vägivallavastase seaduse vastuvõtmist on meil olemas definitsioon, mida meil varem polnud, ja ühiskond on õppinud, mis on hea ja mis on halb. Ajakirjandus kajastab seda teemat mõnikord paremini, aga teinekord tugevdab see jällegi stereotüüpe.”

Ekspertide arvates on muutused suunatud seksuaal- ja usuvähemuste õiguste paremale kaitsmisele, samas kui töötajate õigused on jäänud üheks kõige põletavamaks seni lahendamata küsimuseks.

- Vabaihenduse esindaja: „*Sõnavabaduse olukord on märkimisväärselt paranenud. Diskrimineerimisvastane seadus on teatud määral reguleerinud seksuaal- ja usuvähemuste probleemi. Hoolimata mõningatest muudatustest tööseaduses on töötajate mured aga siiski püsima jäänud. Minu arvates on töötajate õiguste rikkumine tänapäeva ühiskonnas kõige tõsisem probleem.*”

Parlamendiliige kinnitab järgmisi valitsusepoolseid edusamme seoses **haridusõiguse** universaalsusega.

- Parlamendiliige: „*Haridusele juurdepääsu kohta võib öelda kaht asja: esiteks, kakskümmend teaduskonda ei vaja üldse rahalisi vahendeid; teiseks, suure osa sotsiaalsete rühmade jaoks on teaduskonna valikust hoolimata õppimine tasuta. Oma osa on ka tasuta kooliõpikutel.*”

Rääkides suhetest Euroopa Liiduga, ei saa kõrvale jätta 2014. aastal sõlmitud **assotsieerimislepingut**, mis oli väga oluline poliitiline samm. Huvitav on näha, kuidas seda sammu hindab parlamendi inimõiguste ja kodanikuosaluse komisjoni liige: „*Assotsieerimisleping on kindel samm kindlas suunas. See ei ole pelgalt vastuvõetud õigusakt. Valitsus võtab endale mitmesuguseid kohustusi ja peab hakkama neid samm-sammult ellu viima, ehkki esialgu ei ole konkreetseid tulemusi näha. See on sundinud meid rohkem protsessis osalema ja õigusakte paremini reguleerima, et oma kohustusi täita. Isegi enne allkirjastamist oli tegemist normidega, mida tuli järgida, aga allkiri on suurendanud meie teadlikkust ja konkreetsetele tulemustele pühendumist, kuid sellest on veel vara rääkida. On selge, et see leping on pannud aluse uuele poliitilisele tegelikkusele ja seega peaksime olema kõik teadlikud vastutusest, mille oleme endale võtnud.*”

2014. aasta inimõiguste tegevuskava kinnitamist loetakse samuti oluliseks sammuks.

- Parlamendiliige: „*Parlament võttis sel aastal vastu väga olulise dokumendi, 2014. aasta inimõiguste tegevuskava – dokumendi, mis oli assotsieerimislepingu allkirjastamise eeltingimus. Kui kõik kavas sisalduv ka ellu viiakse, usun, et saab näha asjade märgatavat paremuse poole liikumist ja täiustumist, ülejäänu seisab lihtsalt dokumendi praktikas rakendamise taga. Tegevuskavas kehtestatakse hulk toiminguid. Sealhulgas mitu seadusemuudatust.*”

Justiitsministeeriumiga teeb koostööd erikomisjon, mis kavandab ulatuslikke reforme, valimis- ja tervishoiureforme, mitte ainult korraliku arstiabi seisukohalt, aga ka elu tagamise aspektist.”

- *Parlamendiliige räägib muudatuste lainest, mis leidis aset pärast 2012. aasta parlamendivalimisi ja mis on Gruusia õigusraamistikku parandanud: „Pärast uue valitsuse valimist on õigusakte muudetud ja sama saab öelda kohtute kohta, kuna toimus kaks olulist muudatuste lainet. Eelmise valitsuse all võimaldasid seadused ise olemasolevat reaalsust ellu viia. Seadusandlikud muudatused on tehtud, nüüd on aeg neid täies ulatuses kohaldada. Kolmas muudatuste laine Veneetsia konventsiooni näol on juba käimas. Teine laine oli niinimetatud pealtkuulamiseaduse rakendamine, mis tõi seadusandlikust aspektist kaasa olulise muutuse. Kahjuks ei ole sellega veel lõpuni jõutud, vaid see on siseministeeriumi toppama jäänud, aga sellega kaasnenud reformi ei saa eirata. Kriminaalmenetlusseadustik ei ole samuti muudatustest puutumata jäänud. Kaitse kasulikkuse tagamiseks pole minu arust mõtet juurutada vandekohtunike süsteemi, aga sellegipoolest on pärast õigusakti reguleerimisala laienemist toimunud suured muutused ja välja on töötatud võimalused raskete kuritegude vastu võitlemiseks. Ees seisab valimisseadus, mis valmistab meid ette parlamendivalimisteks.”*

5.2 Muutused avalikus sektoris ja vabaiühenduste tegevus

Ekspertide sõnul on vabaiühendused viimasel ajal suutnud vähemuste õiguste kaitse olukorda parandada. Nad püüavad mitmel moel levitada teavet diskrimineerimise kohta, parandada avalikkuse teadlikkust ja teha tööd eri sotsiaalsete ja vanuserühmadega.

- *Vabaiühenduse esindaja: „Ma usun, et vabaiühenduse Kaasatud loomine 2005. aastal oli oluline samm. Tegemist oli esimese homoseksuaalide organisatsiooniga; pärast seda hakkasid toimuma igasugused muutused, lagunemised, taasühinemised, mitmesugused liikumised jne; praeguseks on vabaiühendus Identiteet tegutsenud neli aastat ning selle kadumisohtu ei ole ette näha, organisatsioon tegutseb kindlalt parema tuleviku nimel.”*

5.3 Muutused valitsuses

Ekspertide väitel oli inimõiguste kaitset puudutav oluline muutus 2012. aasta valitsusevahetus. Sellega seoses on märgatud nii edusamme kui ka tagasiminekut, näiteks on ette tulnud poliitilise tagakiusamise juhtumeid ja töölt vallandamisi poliitiliste erimeelsuste tõttu, uus valitsus näib samas olevat vähemuste õiguste rikkujate ja rikkumiste suhtes sallivam.

- Vabühenduse esindaja: „1. oktoobril 2012 vahetus valitsus. Inimõiguste olukord on paranenud. Eelmise valitsuse puhul paistis selgesti välja, et inimesed kartsid; meie organisatsioon on talletanud hulga juhtumeid, näiteks valimiste-eelne tagakiusamine ja poliitilistel põhjustel töölt vallandamine. Selline tava on praeguse valitsuse ajal enam-vähem välja juuritud ja edusammud on selgelt näha. Mõnes küsimuses on tulnud ka tagasilööke, näiteks usuvähemuste õigustega oli varem vähem probleeme. Vastupidiselt praegusele valitsusele ei olnud eelmine valitsus selliste õiguste rikkumise suhtes nii salliv.”
- Parlamendiliige: „Me ei vägista enam vange, me ei pekka ajakirjanikke läbi ja me ei aja enam inimesi mööda tänavaid taga. Eriüksused ei jälita enam inimesi nende dissidentlike poliitiliste vaadete tõttu. Kui vaadata asju üldiselt, on edu inimõiguste vallas ilmne ja me oleme vaieldamatult õigel teel. Sellelt teelt on aga võimalik ka tagasi pöörduda ja see ongi peamine murekoht. Kui tagasipöördumine muutub võimatuks, võime rahulikumalt hingata.”

Edusamme on näha ühiskonna demokratiseerumise alal, mis paistab eriti silma valimisõiguse ja **valimistega seotud pettuste väljajuurimise** puhul.

- Vabühenduse esindaja: „Valimiste juures oli põhiprobleemiks see, et valijatel ei olnud võimalik enda tahet väljendada nii, et nende hääled kajastuks realselt parlamendi mandaatide ja rahva enda poolt valitud kohtadena. Aastaid on räägitud valimistulemuste võltsimisest, valijanimikirjade puudulikkusest ja sellest, et valimistulemused ei kajastanud rahva tegelikku tahet. Viimase 2–3 aasta jooksul on see probleem peaaegu lahendatud, mõned kitsaskohad on veel jäänud, aga valimispettused ei ole enam võimalikud. Nüüd on jäänud vaid küsimused kampaaniaks mõeldud raha korrektse kasutamise kohta, aga see teema oli ja on riigiametnike rida.”

Viimastel aastatel on olnud näha positiivseid muudatusi karistussüsteemis. Avalikkus on vangide õiguste rikkumistega kokku puutunud alates 2009. aastast, kui avalikuks tuli mitu videosalvestist vangide vägistamisest, piinamisest jms. Sellele järgnes teema laialdane avalik lahkamine, arvukad meelevaldused ja protestid, kuhu olid kaasatud ka õpilased. Mõni kuu pärast kirjeldatud sündmusi toimusid valimised ja valitsus vahetus – võimule tuli koalitsioon Gruusia Unistus. Seejärel algatati mõned karistussüsteemi reformid, kuid probleemid püsivad, ehkki nende ulatus ei ole teada.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „Viimastel aastatel on olukord tunduvalt paranenud, mis saab selgeks, kui hinnata karistussüsteemi praegust seisu. Kõik need õigused peaksid olema pideva jälgimise all ega tohi oma aktuaalsust kaotada. Vanglas viibijate inimõiguste kaitsmine on üks päevakohasemaid teemasid, ombudsman ja teised on korduvalt süsteemi probleemidele osutanud. Selles osas on olukord paranenud. Kui vaadata vangide arvu vähendamist, tähendab see automaatselt, et tingimused on hakanud samm sammu haaval paremuse poole liikuma; vangide suremus on kõvasti vähenenud, ombudsman ei ole täheldanud ühtki piinamisjuhtumit, on esitatud mõned tõendid ebainimliku kohtlemise kohta, aga ka selles osas on olukord muutunud. Arvestades, et tegemist on eriti haavatava kontingendiga, tuleb nende õigusi pidevalt jälgida.”

Huvitav on märkida, et parlamendiliikme **nägemus kohtusüsteemist** ei ühti kõrgharidusametuse esindaja omaga.

- Parlamendiliige: „Väidetavalt oleme märkimisväärselt vähendanud riigi kohtuvõimu ja täidesaatva võimu vastastikust sõltuvust või selle lausa täielikult ära kaotanud. Ilmselt ei tähenda see täielikku ja absoluutset autonoomiat ja professionaalsust, sest probleemid on püsima jäänud.”
- Kõrgharidusametuse esindaja: „Õiglase kohtumõistmise õiguse rakendamine on ikka veel alles ja selle lüngad on mainimisväärsed. Meie süsteemi mõjutavad pidevalt reformid, mis peaksid seda Euroopa normidele lähendama, kuid hiljutistest juhtumitest on näha, et süüdistaja taotluseid ei ole hoitud poliitilisest protsessist lahus. Süüdistaja osaleb aktiivselt poliitilises protsessis, otsustab, kas juhtum väärrib poliitilist tagakiusamist või mitte, kas uurimine algatada või mitte, mis tekitab inimestes tunde, et otsuseid motiveerivad poliitilised huvid ja põhjused.”

Ekspertide sõnul paranes olukord tervishoiuvaldkonnas tähelepanuväärselt pärast 2014. aastal läbi viidud tervishoiureformi. Parlamendiliikmed on seda reformi eriti esile tõstnud ja rõhutanud, et haridusreformi teostamine oleks samuti äärmiselt vajalik samm.

- Parlamendiliige: „Tervishoiureform oli suure osa inimeste jaoks õige samm, sest mõnel juhul maksti ravi eest tohutuid summasid ja kulutati sellele oma viimane raha, jättes end puupaljaks, aga nüüd on tänu reformile antud rahvale vabadus ja roheline tuli. Pikas perspektiivis

on oluline küsimus, mis rolli hakkab mängima haridus. Tulevikus muutub oluliseks küsimus, mis on hariduse eesmärk. Sest kui kool ei lao vundamenti haridusele, ei saa õpilane lihtsalt kõrgharidust omandama asuda ega endas ametioskusi kujundada. Kui vaadata seda perspektiivis, siis on haridus valitsuse arengu selgroog.”

5.4 Pöördelised muutused

Muutused lastekodupoliitikas – lastekodude asendamine peremajadega on teeninud ekspertide positiivse hinnangu, aga ka sellel süsteemil on omad miinused. Mitmel juhul on lapsed liiga vara koju tagasi saadetud ja nende jälgimine lõpetatud ja seega ei ole kantud hoolt selle eest, et lapsed ei naaseks tänavale kerjama ja et nad saaksid korraliku hariduse.

- Vabaihenduse esindaja: *„Lastekodude deinstitutsionaliseerimine oli positiivne protsess, mis juhtis meid eemale nõukogudeaegsetest lastekodudest, mis on nüüdseks kõik suletud, aga paljud lapsed saadeti koju tagasi enne, kui selleks oli õige aeg. Lapsed tagastati vanematele, sest neil oli tekkinud võimalus nad tagasi võtta, aga hiljem leiti need lapsed ikkagi tänavalt. Sotsiaaltöötajad ei ole kontrollinud tagasi saadetud laste elamistingimusi. Selliseid juhtumeid tuleb ette praegugi ning vanematel ei ole võimalik anda lastele haridust ja panna neid kooli.”*

2005. aasta haridusreformi raames muudeti kõrgharidusasutuste rahastamise põhimõtteid ja sisseastumisprotsessi ning viidi sisse ühtlustatud sisseastumiseksamid. Reform andis olulise panuse korrupsiooni väljajuurimiseks kõrgkoolides.

- Vabaihenduse esindaja: *„Haridusreform oli väga range ja keegi ei oleks suutnud seda paremini korraldada kui Kakha Lomaia.”*

6. AJAKIRJANDUSE ROLL JA ÜLESANNE INIMÕIGUSTE KAITSMISEL NING HINNANG GRUUSIA AJAKIRJANDUSELE

Ajakirjandusele hinnangut andes on kõik vastanud märkinud probleeme, millega Gruusia ajakirjandus ja laiemalt Gruusia ühiskond praegu silmitsi seisavad. Nimetatud on näiteks katseid puhuda üles skandaale ja varjata tõelisi probleeme ning ajakirjanike vähest kvalifikatsiooni.

- Parlamendiliige: „*Ka sellel alal on tarvis tõsta kvalifikatsiooni taset. Enamikul juhtudel otsib meedia skandaali. See on suunatud massidele. Inimesed püütakse teleri ette ja ajalehtede taha naelutada Ameerika ja Ladina-Ameerika telesarjade abil. Ajalehte ei õnnestu müüa, kui selle esilehel ei ole skandaalset pealkirja.*”
- Vabariikliku esindaja: „*Ma arvan, et meedia kajastab seda teemat aktiivselt, aga ajakirjanduse huvi ei ole parandada avalikkuse teadlikkust, vaid teha mingit palagani, näiteks jutusaadete juhtmotiiviks paistab olevat sõu tegemine. Näiteks eelmisel aastal, kui leidsime end keset usukonflikti, siis suurem osa Gruusia ajakirjandusest, selle asemel et arutada aset leidnud raskeid inimõiguste rikkumisi või seda, et neid inimesi peaks pidama ülejäänud kodanikega võrdseteks, andis sõna radikaalsetele ja äärmuslikele inimestele, kes arutasid, kas nendel inimestel on õigus Gruusias elada, mitte seda, kuidas me oleksime saanud neile tagada korralikud elamistingimused.*”

Tähelepanu pöörati ka **piirkondlikule ajakirjandusele**. Mainiti, et gruusia keelt mittekõnelevatel isikutel puuduvad tingimused oma kultuuriruumi säilitamiseks.

- Parlamendi esindaja: „*Teatud piirkondade elanikel, näiteks Ahhalkhalakhi armeenlastel, peab olema võimalus säilitada oma kultuuriruum. Neil ei tohi tekkida tunnet, et lõimimise asemel püüame neid assimileerida, et neid surutakse sellest piirkonnast välja. Neil peab olema võimalus kuulata meediakanaleid Gruusias kõneldavates keeltes. Televisioon aga peaks pakkuma ühiskonnale võimalikult kvaliteetseid saateid.*”

Ajakirjanduse käitumist hinnates tõid vastanud välja, et parandada tuleks **meedia teemakäsitlust**. Ajakirjandus ei tohiks keskenduda vaid negatiivsele, vaid peaks esile tõstma ka positiivset.

- Vabariikliku esindaja: „*Meedia ei tohi kajastada ainult negatiivset, see peaks probleemidest kriitiliselt rääkima, aga pöörama samas tähelepanu ka positiivsetele lugudele, nii et kodanikel ei tekiks tunnet, et nende õigusi ei kaitsta, ja et kurjategijatel ei tekiks karistamatuse tunnet. Ma usun, et selles suunas on toimunud ka positiivne areng.*”
- Parlamendiliige: „*Ma hindan meedia inimõigustealast kajastust väga negatiivselt. Inimõigused on valdkond, mis eeldab asjadest sügavamast arusaamist.*”

Ajakirjanduse esindaja sõnul on viimastel aastatel tehtud märgatavaid edusamme **vihakõne väljajuurimisel**: „Ma arvan, et meedia on oma sõnavara korrastanud, minu meelest on Tabula sellega kõige rohkem vaeva näinud; LGBT- ja puuetega inimesed paistavad meie tööd hindavat. Telekanal Rustavi-2 peab kõige rohkem pingutama, sest libastub ikka ja jälle diskrimineerivate väljendite kasutamisega; mida aeg edasi, seda enam tänulikkust, eetilisust ja kaalutletust tundlike teemade kajastamisel kasutatakse. Selles suhtes võib tänada vabaihendusi.”

7. SOOVITUSED – TULEVIKUSTRATEEGIAD

7.1 Muudatused õigusaktides

Vastanute sõnul on vaja **seadusandliku aluse ühtlustamist ja täiustamist**. Selle peaks enda peale võtma nii valitsus kui ka terve ühiskond.

Konkreetsete seaduste parandamise vajaduse ja rakendamise mehhanismidega on institutsioonide tasandil juba tegeletud.

Välja toodi ka probleeme põhiseaduses. Ühe eksperdi sõnul on konstitutsioonikohus oma töös piiratud ja selle roll ühiskonnas nõrgeneb. Seetõttu tuleks selles osas konkreetseid samme astuda.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „Kõikide valdkondade eest tuleb hoolitseda ja kõike tuleb jälgida, seega on raske konkreetset valdkonda esile tõsta. Nii ühiskond kui ka valitsus peavad järjepidevalt seadusi täiendama ja ühtlustama neid tänapäevaste normidega, eelkõige tuleb seadusandlikku tava pidevalt täiustada, et peamisi inimõigusi tegelikkuses ei rikutaks. Sellega seoses saab täiustada institutsioonide konkreetseid mehhanisme, näiteks inimõiguste kaitse aspektist on **põhiseaduse reguleerimisala väga piiratud**. Ja ainus, mille üle saab arutleda, on see, kas õigusnormid on põhiseadusega vastavuses; me ei saa diskuteerida otsuste üle, mille on langetanud viimane kohtuaste, mis vähendab märgatavalt selle osatähtsust inimõiguste kaitses. Ühesõnaga, vaja on institutsioone reformida.”
- Vabaihenduse esindaja: „Kõiki asjaomaseid õigusakte tuleb täiustada, sest osa seadustest ei ole rakendatud. Üks selline nõue on näiteks soolise

võrdõiguslikkuse nõue, mis on küll seadustesse sisse kirjutatud, kuid millel puudub tegelik võim. Arutelud koduvägivalla teemal on selgelt näidanud, et sellistesse seadustesse on vaja teha täiendavaid muudatusi.”

- Kõrgharidusametuse esindaja: „Seadusandlus ei tähenda ainult normide täiustamist, **on oluline luua sellised institutsioonid, mis võimaldavad inimõigusi reaalselt kaitsta.** Seda võib öelda nii kvalifikatsiooni kohta, mis on sama tähtis, ja vähem tähtis pole ka sellise valitsuse mentaliteedi muutmine, mis on harjunud tegelema asjadega teisiti nii viimasel ajal kui ka juba varem, kommunistliku režiimi ajal. Institutsioonid ja asutused peavad arenema selliselt, et inimõigused oleksid paremini kaitstud.”
- Meedia esindaja: „Juba mõnda aega on arutlusel olnud piirkondlike keelte seadus, seadus, mis oleks tagatiseks ja annaks etnilistele vähemustele võimaluse omakeelseks ajakirjanduseks või hariduse omandamiseks ja muuks taoliseks, ehkki ühtlasi tuleb edendada ka riigikeele õppimist. Selliste reformide tulemusel hakkaks olukord mingil ajal paranema. Seda seadust hinnatakse positiivselt, kui see toimiks nagu lubatud ja kui selle peamiseks ülesandeks oleks tagada riigikeele oskus.”

7.2 Üldsuse teadlikkuse parandamine ning ajakirjanduse rolli tugevdamine inimõiguste kaitse alases tegevuses

Inimõiguste parema kaitstuse huvides tuleks panna suurem roll üldsuse teadlikkusele. Meedial võib olla selles eriline roll arutelude algatamise ja suure hulga probleemküsimuste kajastamise näol.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „On äärmiselt oluline tõsta ühiskonna teadmiste taset ja hoolitseda nende teadlikkuse eest ning meedia on selleks suurepärane vahend. Meil on juba positiivseid näiteid, kuidas ajakirjandust on kasutatud inimõiguste kaitsmiseks. Sageli püüab meedia levitada ühiskonnas sallivust. Väga tähtis on, et diskussioon inimõiguste teemal ei vaibuks.”

Koduvägivalla puhul ei tea suur osa inimestest, kelle poole ja kuidas pöörduda, see kehtib nii ohvri kui ka tema lähedaste kohta.

- Vabatahtlaste esindaja: „Gruusia lapsed kannatavad koduvägivalla tõttu, sageli jätavad nad kooli pooleli ja jäävad seetõttu hariduseta, mõnel tekivad psühholoogilised probleemid ja nad üritavad enesetappu. Selliseid probleeme oleks võimalik õigel ajal ennetada, aga lapsed lihtsalt ei tea, kelle poole pereprobleemidega pöörduda.

Kõigil inimestel on kohustus pöörduda asjaomaste asutuste poole, kes aitavad abivajavaid isikuid, ja politsei ei tohiks selliseid juhtumeid samuti ignoreerida.”

Naiste osalus avalikus elus muudab stereotüüpseid hoiakuid.

- Vabaühenduse esindaja: *„Viimasel ajal on 29 naist leidnud otsa oma abikaasa käe läbi. Selleks et muuta ühiskonna hoiakut naiste suhtes, peaks naised olema enam avalikku ellu kaasatud. Me võime vaielda selle üle, kas see peaks olema kvootidega kunstlikult reguleeritud või mitte, aga tegelikkuses on meil kõigil vaja leida viise, kuidas naised poliitikasse tuua, et nad oleksid vähem haavatavad.”*

7.3 Vabaühenduste rolli suurendamine avalikus elus

Olukorra parandamisel hinnatakse positiivselt rahvusvaheliste valitsusväliste organisatsioonide kaasatust kohalikku ellu. Ekspertide sõnul **peaksid vabaühendused tegutsema veelgi aktiivsemalt, ühiskond peaks olema aga valmis vabaühenduste tegevuses enam osalema.**

Rõhutatakse vabaühenduste rolli suurendamist regioonides.

- Kõrgharidusasutuse esindaja: *„Rahvusvahelised organisatsioonid on teinud tublit tööd valitsusväliste organisatsioonide ja riigiasutuste töötajate kvalifikatsiooni tõstmisel. Rahvusvahelised organisatsioonid kannavad pidevalt hoolt ka ombudsmani büroo töö eest. Riigiametnike kvalifikatsiooni tõstmine on väga oluline. Rõhku tuleks panna teistele selles valdkonnas tegutsevatele inimestele.”*
- Vabaühenduse esindaja: *„Hea oleks ühiskonna laiem kaasatus, et inimesed mõistaksid vabaühenduste asutamise ja tegevuse tähtsust ja koonduksid ka eri institutsioonides olemasolevate probleemide kiirema lahendamise nimel.”*
- Kõrgharidusasutuse esindaja: *„Probleem seisneb tasakaalu puudumises – Tbilisis on tugev valitsusvälise sektori organisatsioonide kontsentratsioon, aga teistes piirkondades tegutsevad vabaühendused kõigest rahastamise alguses selle lõppemiseni ega suuda seetõttu oma eesmärgi saavutada. Oluline on arvesse võtta, et keskvalitsus ei näe regionaalseid probleeme nii selgelt, ning ma arvan, et suurepärase mõtte oleks algatada projekt, mille kaudu saaksid suuremad vabaühendused tugevdada piirkondlikku valitsusvälist sektorit.”*

Uuringud on näidanud, et vabaühendused on avalikesse protsessidesse aktiivselt kaasatud ja saavutavad oma tegevusega ka eesmärgi, kuigi mõnikord eksisteerib kallutatust ja

vabaihenduste tegevust mõjutavad valitsus- või poliitikaringkonnad. Sageli teevad muret madal kvalifikatsioon ja vähene oskusteave.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „*Nad töötavad üsna aktiivselt ja peavad seda jätkama, aga inimõiguste koha pealt on oluline tõsta nende kvalifikatsiooni. Suureks probleemiks on jätkuvalt poliitringkondade ulatuslik mõju. Mõnel juhul ollakse valitsusele lojaalsed, teistel juhtudel on hoiakud liiga jäigid. **Vabaihendusi ei tohiks poliitiliselt mõjutada.** Need peaksid olema poliitikast võimalikult palju distantseeritud.*”
- Vabaihenduse esindaja: „*Soovin, et **vabaihendustel oleks rohkem eksperditeadmisi**, sest konkreetsetes valdkondades jääb oskusteabest vajaka.*”
- Gruusia parlamendi esindaja puudutas samuti kolmanda sektori probleeme: „*Vabaihenduste peamine roll on suurendada kodanikuosalust, väljendada konkreetseid teadmistel põhinevaid seisukohti ja korraldada eri teemadel arutelusid. Mingil juhul ei tohiks vabaihenduste ülesanne olla esitada ultimaatumeid või tuua kuuldavale kategoorilisi väljaütlemisi. Tegemist on väga olulise sektoriga, sinna peaks panustama palju rohkem energiat, et ühiskond mõistaks, mida konkreetsete seadused sisaldavad, mis on neis head jne. Vabaihenduste soovitusel peavad olema pädevad, objektiivsed, mõistlikud ja erapooletud. Kui nad soovivad kritiseerida poliitilisi protsesse, tuleb seda teha kompetentselt ja just selle koha pealt vajavad vabaihendused kõige enam abi.*”

7.4 Asjakohane majandustegevus

Üks tegureid inimõiguste kaitse valdkonna edendamiseks on valitsusepoolsed asjaomased majanduslikud sammud sobivate investeeringute tegemiseks. Majandustegevus, mis enam-vähem lahendaks praegused sotsiaalsed probleemid, mõjuks positiivselt võrdse ja diskrimineerimisvaba ühiskonna kujunemisele.

- Vabaihenduse esindaja: „*Ma arvan, et valitsus peaks pöörama rohkem tähelepanu eelarve koostamisele, et fookus oleks inimestel, mitte sõjalistel vajadustel. Ei tohiks juhtuda, et reguleeritakse pankade tegevust, nii et raha jääb pankadesse kinni. Enam tuleb mõelda tervishoiule ja haridusele ning suunata nendesse raha. Ei ole õige tagada ainult elektrivarustus ja teede korrashoid, vaid anda inimestele juurdepääs teabele, mida võidakse vajada eriti just regioonides, et inimesed saaksid midagi õppida.*”

- Parlamendiliige: „*Olulised on majanduslikud stiimulid, ettevõtlus ei tohiks sõltuda poliitilistest mõjuritest. Ainult sellisel juhul saab majandus õitseda ja luua uut ruumi. Ettevõtlus on nagu raiumata mets, see saab kasvada ainult vaba ja sõltumatuna. Samas peab valitsus pakkuma asjaomast tuge nõrgemates valdkondades.*”

Üks valitsuse algatusi peaks olema **nende kodanike kaasamine, kellele on reformid suunatud.**

- Vabaihenduse esindaja: „*Üldiselt hõlmab otsustusprotsess demokraatlikus ühiskonnas huvipoolte osalemist, seega oleks minu soovitus kaasata enne reformide elluviimist neid inimesi, keda kavandatakse muudatused kõige enam puudutavad.*”

7.5 Õpetajakoolitus ja ümberõpe

Õpetajate koolitamine õppeasutustes ei tohiks olla suunatud ainult nende professionaalse kvalifikatsiooni tõstmisele, vaid neile tuleb tutvustada ka õigeid õpetamismeetodeid, et pealekasvav põlvkond oleks intelligentne ja hästi kasvatatud.

- Vabaihenduse esindaja: „*Oleks vaja koolitusi õpetajate ümberõpetamiseks, et nad oskaksid õpilasi juhendada, mis on hea ja mis halb, ja õpetaksid neile sallivust näiteks eri usundite vastu.*”

7.6 Beebikastid

Gruusias on alates üheksakümnendatest olnud laialt levinud vastsündinute hülgamine ja sellele lõpu tegemiseks pakkus üks ekspert välja beebikastide projekti käivitamise.

- Vabaihenduse esindaja: „*Euroopas on samuti ette tulnud juhtumeid, kus vastsündinud on visatud prügikasti, aga pärast beebikastide kasutuselevõttu saavad emad lapsed sinna jätta, õed hoolitsevad nende eest ja hiljem saab sellised lapsed anda kasuvanematele. Selle süsteemi abil on sadu lapsi prügikastist päästetud ja antud adopteerimiseks. Kui me Gruusias sarnase süsteemi kasutusele võtaksime, saaksime ennetada palju ohvreid. Sellele võib muidugi olla suuri takistusi, aga peaksime kaaluma, mis on olulisem, kas see, et kaalul on lapse elu, või et me ei tea tema pärisvanemate identiteeti.*”

7.7 Pensionisüsteem

- Vabaihenduse esindaja: „*Kui pensionisüsteem on kokkuvarisemise äärel ega saavuta isegi miinimumtaset, oleks aeg hakata mõtlema uue*

pensionisüsteemi, näiteks erapensionite peale. Pensioni erasüsteemist saamine ei oleks mõeldud praegustele pensionäridele, aga inimesed, kes jäävad pensionile 20 aasta pärast, saaksid juba erapensionisüsteemist kasu. Nad ei saaks kindlaksmääratud 110 lari, vaid võtaksid välja, ütleme, 2000 dollarit.”

8. KOMMENTAARID JA SELGITUSED RAHVASTIKU-UURINGU TULEMUSTE KOHTA

Kas Teile tundub, et Gruusias austatakse inimõigusi?

Joonis 3

Eksperdid rõhutasid pealinna Thbilisi ja teiste piirkondade näitajate erinevust. Thbilisis oli suurem nende inimeste arv, kes leidsid, et Gruusias ei austata inimõigusi.

- Vabauhenduse esindaja: *„Üldiselt on kõige kriitilisem ja paremini informeeritud elanikkond Thbilisis ja seega pole ime, et suurem osa rahvast räägib Thbilisis toimuvatest inimõiguste rikkumistest.”*
- Vabauhenduse esindaja: *„Enam kui pool vastanutest on välja toonud, et inimõigusi ei austata, mis näitab, et ühiskond on probleemi teadvustanud. Me näeme teiste regioonide ja Thbilisi rahvastiku uuringutulemusi ning tõsiasi, et Thbilisi näitaja on kõrgeim, kinnitab seda, et sealne ühiskond on suhteliselt paremini informeeritud.”*

Üks vastanutest märkis, et naised kannatavad inimõiguste rikkumise all rohkem kui mehed ja seetõttu leiab 66% naistest ja vaid 61% meestest, et Gruusias ei austata inimõigusi.

- Vabauhenduse esindaja: *„Üsna huvitav on vastuste jaotumine soo alusel. Rohkem naisi kui mehi usub, et inimõigusi ei austata, seda saab seletada sellega, et suurem osa Gruusia naistest on preevangeliumi ohvrid. Enamik Gruusia naistest on omal nahal kogunud karjumist, sõimamist, peksmist ja mitmesugust alandavat käitumist. Seetõttu ei üllata mind, et naised hindavad inimõiguste seisukriitilisemalt kui mehed.”*

Milliseid inimõigusi Gruusias rikutakse?

Joonis 4

- Vabauhenduse esindaja: „*Tundub, et inimõiguste kaitse all mõtleb ühiskond riigi vastutust tagada inimestele nn negatiivsed õigused. See on täpne tõlgendus.*”
- Kõrgharidusametuse esindaja: „*Töötamisõiguse näitaja on üsna madal, see peaks minu arvates kõrgem olema. Põhjus võib olla Gruusia töötuse tase. Kogu rahvastikust (u 4 miljonist inimesest) töötab Gruusias ligi 600 000 elanikku. Seega ei puuduta töökohaga seotud probleemid kogu rahvastikku. Arstiabi näitaja on parem Thbilisis, see osutab, et meditsiinisüsteemis on tehtud tõelisi edusamme. Politsei näitaja on väga madal, mitu aastat tagasi oleks see kõrgem olnud.*”

Regioonides elavad inimesed leiavad sagedamini kui Thbilisi elanikud, et Gruusias eiratakse õigust tasuta arstiabile.

- Vabauhenduse esindaja: „*Thbilisis kasutab enam inimesi arstiabi kui külades ja see näitaja on seega loogiline.*”

Millises valdkonnas sooviksite saada enam teavet?

Joonis 9

Üks ekspertidest rõhutas rahalist ja majanduslikku kindlust. Ta mainis pankade ja nende klientide suhet.

- Vabauhenduse esindaja: „*Rahalised ja majanduslikud õigused on väga huvitavad selle poolest, et üks olulisemaid probleeme on hüpoteegid. Inimestel puuduvad juriidilised teadmised, nad ei loe korralikult lepinguid ega adu, et võtavad endale kaela tohutu suure võla. Neil ei ole võimalik võlga tagasi maksta, sellele järgnevad sanktsioonid ja nad jäävad kõigest ilma.*”

Kui Te arvate, et Teie inimõigusi on rikutud, kuhu Te pöörduksite?

Joonis 23

Kvantitatiivsete andmete kohaselt pöördus 26% kõigist vastanutest nende õiguste rikkumise korral Gruusia kohtute poole. Eksperdid mainisid ära inimeste usaldust Gruusia kohtusüsteemi vastu.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „*Kohtu kõrget näitajat on kerge seletada, sest kohus on kõige otsesem viis oma õiguste ennistamiseks. Ehkki kohus saavutas esimese koha, on see näitaja siiski üsna madal. Selle põhjuseks võib olla skeptiline suhtumine kohtusse. Vabaihendused ja juristid ei välista üksteist. Kõigepealt pöördud juristi poole ja seejärel kohtusse. Täiesti loogiline, et enne kohtusse minekut on vaja õiguslast abi. Kui sul on majanduslikud probleemid, pöördud esmalt vabaihenduse poole, aga kui sellist ei ole, siis pead nõu juristiga. Need ei välista teineteist.*”
- Vabaihenduse esindaja: „*Kohut peaks usaldama enam inimesi, see on tänapäeval vähem levinud. See toimub inertsist ja põhjuseks on usaldamatus viimase valitsuse vastu.*”

Milliste inimõiguste tagamisega on Gruusial Teie arvates kõige suuremad probleemid? Joonis 28

41% vastanutest nimetas Gruusia suurima probleemina sotsiaalset võrdsust, 21% puuetega inimeste õigusi, 19% sõna- ja kogunemisvabadust ning 17% usuvabadust.

- Kõrgharidusametuse esindaja: „*Statistika näitab, et põhiõigusteks peavad vastajad õigust elule, õigust töötada, õigust arstiabile ja võrdõiguslikkust. See on täiesti arusaadav. Kõik peavad elu kõige tähtsamaks. Teised rõhutavad sotsiaalseid probleeme. Näiteks see, et vabade valimiste õigus on nii väikese osakaaluga, annab märku kodanikuteadlikkuse madalast tasemest. Juhul kui vabade valimiste õigust ei tagata, on tulemuseks ka teiste inimõiguste eiramine. Prioriteedid on järjestatud vastajate sotsiaalsete vajaduste järgi. On üsna loomulik, et Thbilisis on inimõigused paremini tagatud – mida arenenum on ühiskond, seda suuremad on selle nõudmised.*”
- Vabaihenduse esindaja: „*On üpris kummaline, et pärast õigust elule tuleb kohe õigus töötada. Sõltub, mida vastajad töötamise õiguse all silmas peavad; kui nad mõtlevad riigi tagatud töökohta nagu Nõukogude ajal, siis seda ma ei peaks töötamise õiguseks.*”

KVALITATIIVSE OSA KOKKUVÕTE

Ekspertide arvamusuuringust Gruusia inimõiguste olukorra kohta tuleb suure probleemina esile usuvabaduse rikkumine. Eriti sage on see riigikoolides, kus õigeuskliku taustaga õpetajad püüavad usuvähemustesse kuuluvaid õpilasi mõjustada või häbistada. Põhjuseks on hariduse üldine kehv tase, kus õpetajad ei suuda erapooletuks jääda. Mitmetel puhkudel on usuvähemuste õigusi rikutud ka seoses nende usukommete piiramisega või vähese kaitse pakkumisega. Üks uuringus osalenud vabaihenduse esindaja tõi näiteid juhtumitest seoses moslemite pühakodadega, mille loomisi takistati Gruusia erinevates piirkondades. Uuringus rõhutati, et Gruusia õigusnormid diskrimineerivad teisi usundeid peale õigeusu.

Põletavaks probleemiks Gruusias on naiste õiguste mittetagamine, mis saab alguse juba õigusnormidest, kuid kandub edasi ka ühiskonnas üldiselt. Seadusandlus ei tegele piisavalt koduvägivalla või füüsilise ja verbaalse ahistamisega. Samuti juhtub sageli, et naiste õiguste rikkumisi isegi ei tunnistata kui probleemi. Näiteks ei arvata mõrvatud naiste suurt arvu diskriminatsiooniga seotud probleemide hulka. Lisaks on paljud naised ühiskonnaelust välja tõrjutud, kuna näiteks emapuhkuse puudmine on sundinud naisi koduseks jääma. Probleemide põhjusteks on loetud puudlikke seaduseid, mis tegeleksid reaalse olukorraga, ning avalikkuse teadlikkust. Lisaks on õigeusu kiriku mõju tekitanud väga jäiga seisukoha naise rolli osas ühiskonnas. Õnneks on aga naiste õiguste kaitsmine avalikku debatti jõudnud ning vägivallavastase seadusega määratleti ära terminid, mis varem puudulikud olid.

Õigeusu kirikul on üleüldiselt väga oluline roll Gruusias ning side kiriku ning valitsuse vahel on tugev. Selline side tekitab pretsedente, kus kiriku diskrimineeriv käitumine teatud inimõiguste suhtes jääb karistusetu. Eriti terav on see olukord seksuaalvähemuste jaoks, kes on Gruusias väga halvas olukorras. Selle tõestuseks toodi välja 2012. aasta 17. mail juhtunud vägivaldne konflikt, kus kiriku esindajad ründasid seksuaalvähemusi, kes sel päeval enda õiguste kaitseks meelevalduse olid korraldanud. Kahetsusväärne on, et sellistes olukordades ei suuda korrakaitsjad adekvaatselt reageerida ning mitmetes situatsioonides on korrakaitsjad ise diskrimineerijad olnud. Enamik uuringus osalenuid pidas vähemuste õiguste rikkumise põhjuseks hariduse puudujääke, mis võimendavad stereotüüpeid hoiakuid ühiskonnas. Positiivse arenguna saab aga välja tuua 17. mai sündmustest ajendatud diskrimineerimisvastase seaduse, kuid mis siiski täiendusi vajab.

Suure üldise probleemina toodi ka välja laste õigused. Riigil puuduvad mehhanismid, et tegeleda lapskerjuste probleemiga. Tihti on tegemist vanemate

poolt suunatud tegevusega ja riik ei ole suutnud luua sellistes peredes elavatele lastele vastavaid turvakodusid. Suurimad probleemid laste õigustega on maapiirkondades, kus vanemad kasutavad lapsi tööjõuna või sunnivad lapsi väga vara abielluma. Tütarlaste sundabielud võimendavad eelnevalt mainitud naiste õiguste rikkumisi. Positiivselt hindasid eksperdid aga uut lastekodupoliitikat, mille raames nõukogudeaegsed lastekodud asendati uute pere-tüüpi lastekodudega.

Suurim sotsiaalsete õiguste probleem puudutab töötajate õigusi, kus 2014. aasta tööseaduse muudatused parandasid mingil määral olukorda, kuid on tõestatud, et seadust rikutakse peaaegu igas valdkonnas. Muret tekitavad tervisele ohtlikud töökeskkonnad, töötajate väärkohtlemine ning mitte inimväärased palgatasemed. Kui varem nimetatud muutused ühiskonnas on enamasti suunatud vähemuste kaitsele, siis ekspertide hinnangul on töötajate õigustega seotud probleemid jäänud kõige põletavamaks seni lahendamata küsimusteks.

Inimõiguste rikkumiste juured peituvad sageli inimeste väheses teadlikkuses. Kõrgharidusasutuse esindaja sõnul on koolide üks suurimaid probleeme kodanikuhariduse puudulikkus. Seega ongi madal haridustase ning stereotüüpsed hoiakuid põhjuseks, miks inimestel on tihti keeruline ära tunda, millal nende või teiste õiguseid rikutakse. Eriti problemaatiline on olukord maapiirkondades, mida tõestas ka elanikkonna uuring. Siiski on ka haridusvaldkonnas toimunud arenguid, näiteks on kooliõpikud õpilaste jaoks tasuta.

Võrdluses naaberriikidega on Gruusia palju edumeelsem, kuid võrreldes Euroopa Liiduga on mahajäämus suur. Samas oli 2014. aastal Euroopa Liiduga allkirjastatud assotsieerimisleping Gruusia jaoks oluline samm, millega kaasnevad mitmed kohustused ning loodetavasti uus poliitiline tegelikkus. Üheks sammuks oli inimõiguste tegevuskava loomine, mis oli allkirjastamise eeltingimuseks.

Siseriiklikult on toimunud veel mitmeid muudatusi. Lisaks eelnevalt mainitud muudatustele seadusaktides on 2012. aasta valitsusvahetus kaasa toonud teisigi edusamme, kuid samas on uus valitsus märksa leplikum usuvähemuste õiguste rikkumise suhtes. Üldiselt on aga uus valitsus teinud head tööd ühiskonna demokratiseerimise ning karistussüsteemi parandamisega. Muudatusi tahetakse näha kolme lainena: muutused kohtusüsteemis, pealtkuulamiseaduse rakendamine ning Veneetsia konventsiooniga liitumine.

Ekspertid kiitsid vabaühenduste tegevust vähemuste õiguste olukorra parandamisel. Vabaühendused on keskendunud peamiselt avalikkuse teadlikkuse tõstmisega ning teinud tööd erinevate sotsiaalsete ja

vanuserühmadega. Samas aga on ajakirjandus rohkem tegelenud skandaali loomise kui probleemide analüüsimisega. Positiivse arenguna saab aga välja tuua edusamme vihakõne väljajuurimisel.